

IN HET LICHT VAN DE EEUWIGHEID

In zijn Inleiding in de nieuwere zendingswetenschap gaat prof. Verkuyl in het zevende hoofdstuk in op het doel van de zending.¹ Als eerste doel noemt hij "het redden van zielen van enkelingen", zoals dat in de particuliere zendingsorganisaties sterk wordt benadrukt. In de bespreking van dit doel gaat hij niet in op de eschatologische invulling, die dit doel vaak krijgt.² Ik bedoel dat ons "een last voor zielen" op het hart wordt gedrukt, omdat het winnen van zielen "eeuwigheidswaarde" heeft.

Heel nadrukkelijk komt deze geloofsbeleving naar voren in het boek van de bekende Oswald Sanders, *What of the Unevangelized?* Daarin betoogt de voormalige directeur van de OMF dat de heidenen voor eeuwig verloren zijn en dat zonder deze overtuiging zending en evangelisatie iets vrijblijvends houden.³

Een recenter voorbeeld van het eschatologisch motief voor evangelisatie treffen we aan in het blad *Opwekking*, waarin Ben Hoekendijk zegt: "De bijbel leert zondermeer dat iemand die niet gelooft in de Zoon verloren is (Joh 3:36), dat 'Gods toorn op hem blijft'... De bijbel zegt dat er maar één weg is tot God, Jezus Christus. Mensen die niet geloofd hebben in Jezus gaan verloren. Het tornen aan deze waarheid doodt evangelisatie".⁴ Verder noem ik Jeugd met een Opdracht die Amsterdam opvat als het "Nineve" van vandaag en zich in de geest Jona gedrongen voelt een boodschap van bekering te brengen. Ook in de Billy Graham campagnes speelt al decennialang het eschatologisch motief - dat mensen een keuze moeten maken met eeuwige consequenties - een belangrijke rol.⁵

De soep wordt niet zo heet gegeten als hij wordt opgediend, want de onversneden evangelist Nico van Biljouw moet eens een luid applaus geogst hebben toen hij zei dat hij niet kon geloven dat God alle ongelovigen in een boot naar de hel zou sturen.

Toch zal het duidelijk zijn dat we hier te maken hebben met een gevoelige materie. In het Guntersteinberaad was het A. Stringer die zich verzette tegen "het verdoezelen van de verloren staat van de niet-gemeente"⁶ en ook in de gesprekken tussen Evangelische Alliantie en kerkelijke afgevaardigden was het onderwerp van gesprek.⁷

Men kan evangelischen niet verwijten dat ze de bijbel niet serieus nemen. Is het niet Jezus zelf die meermalen ernstig spreekt over de hel, eeuwige straf en verloren gaan? En dat er een moment zal aanbreken waarin er geen weg terug meer is?

"Iedere boom die geen vrucht draagt wordt uitgehouwen en in het vuur geworpen" (Mat 7:19); "van het ogenblik af dat de heer des huizes is opgestaan en de deur gesloten heeft, zult gij beginnen buiten te staan ... en Hij zal antwoorden en tot u zeggen: Ik weet niet waarvan gij zijt" (Luk 13:25); "En dezen zullen heengaan naar de eeuwige straf, maar de rechtvaardigen naar het eeuwige leven" (Mat 25:46).

Het is duidelijk dat bij de interpretatie van deze teksten veel op het spel staat. Ik denk dat de manier waarop we in de wereld staan in belangrijke mate bepaald kan worden door de eschatologische voorstellingen die we hebben. Wie gelooft dat in deze "tijd van genade" de

¹. Inleiding in de nieuwere zendingswetenschap, Kampen, 1975, 244 e.v.

². Evenmin doet John Stott dat in zijn boek *Christian mission in the modern world* als hij het heeft over Salvation, *Christian mission in the modern world*, Londen, 1975, 103 e.v.

³. J.O. Sanders, *What of the Unevangelized*, London, 1971/3, 25, 80: "We know the reality of hell and we know the way to escape. How shall we escape if we neglect to warn and woo the unevangelized?"

⁴. *Opwekking*, feb 1989, 7

⁵. Met verontwaardiging wees Karl Barth in 1960 de benadering van Billy Graham van de hand: "Das war ein Pistolenschieszen... Das war Predigt des Gesetzes, nicht frohmachende Botschaft. Er hat die Leute erschrecken wollen. Drohen - das macht immer Eindruck. Die Leute wollen viel lieber erschreckt als erfreut sein. Je mehr man ihnen die Hölle heiss macht, desto mehr laufen sie"; in: E. Busch, *Karl Barths Lebenslauf*, München, 1975, 462

⁶. T. van der Leer, *Hoe nu verder?*, *Soteria* 4/2, 13

⁷. Van der Poll, van der Leer, van Essen, *Van toeteren tot stotteren*, Reveil mei 1986, 9.

beslissing valt voor de eeuwigheid, kan niet anders dan aan evangelisatie absolute prioriteit geven. Al het andere - hulpverlening, medische zorg, ontwikkelingshulp - is terecht in deze zienswijze ondergeschikt aan het eeuwige heil dat mensen moet worden voorgehouden.⁸ Ziehier het motief voor dit artikel. Een eschatologie waarin alleen het aanvaarden van een bepaalde belijdenis beslissend is voor eeuwig heil of eeuwig onheil trekt alle verhoudingen van het leven scheef. Werk, ontspanning, barmhartigheid, maatschappelijk engagement, het is allemaal van ondergeschikte betekenis ten opzichte van het eeuwige heil of eeuwig onheil, waar het aardse leven op uitloopt. Gelukkig trekken maar weinig evangelischen deze consequentie.

Een tweede reden voor mijn schrijven is dat van orthodoxe zijde soms zo onbevredigend over dit onderwerp geschreven wordt. In 1986 schreef prof. Runia in dit blad een afwijzend artikel over het universalisme dat in onze tijd bijzonder veel aanhang heeft. Het pleit voor Runia dat hij aan het eind van zijn artikel ook de zwakte van zijn eigen "seperatistische" visie aangeeft:

"Afgezien nog van het feit dat elke vorm van particularisme dwars tegen het levensgevoel van onze tijd ingaat (het is mensonwaardig om zelf, zonder de anderen, gered te willen worden), zijn er zulke moeilijke dogmatische vragen als: Is het niet in strijd met het wezen van God, dat in de bijbel zelf immers met het woord 'liefde' wordt omschreven? Betekent het feit dat er bepaalde mensen verloren gaan (hoe veel of hoe weinig doet er in dit opzicht niet toe) niet dat het kwaad het uiteindelijk toch van God wint? Kan men zich een eeuwige toekomst voorstellen, waarin God 'alles in allen' zal zijn en er tegelijk een hel zal bestaan?"⁹

Voor Runia zijn deze vragen moeilijk te beantwoorden.

Heel anders van toon is de recht-toe-recht-aan-benadering van dr. B. Wentsel in een recent nummer van Credo. Zonder enig gevoel voor subtiliteit stelt hij in de openingszin van zijn artikel dat het grootste deel van de mensheid volgens de bijbel voor eeuwig verdoemd wordt. Dit gegeven is volgens hem niet in tegenspraak met Gods liefde. In de visie van Wentsel is de alverzoeningsleer een even gevaarlijke ketterij als het arianisme. Zonder voorbehoud of schroom haalt Wentsel de vervloeking van de wederdopers aan in de Augsburgse Confessie, omdat ze de alverzoening aanhangen. De leer van de twee wegen, de verkiezing en de verwerping, daar mag volgens Wentsel niet aan getornd worden. "De preek is een betuiging van zaligheid en rampzaligheid". Afgezien van de grove toon van Wentsels bijdrage is het duidelijk dat we geen stap verder komen met de inhoud van zijn artikel.¹⁰

Uitzicht over de grens

Een andere benaderingswijze is het als **visioinaire ervaringen** onderzocht worden om na te gaan wat voor voorstelling we moeten hebben van het leven na dit leven.

De laatste tien jaar is er veel onderzoek gedaan naar ervaringen die mensen hebben op de grens van leven en dood. Het blijkt dat los van culturele of godsdienstige invloeden steeds dezelfde elementen terugkeren in deze ervaringen. Het uittreden uit het lichaam en waarnemen van buiten het eigen lichaam; het gaan door een tunnel; gevoelens van vrede; een terugblik op het leven; het terugzien van gestorven bekenden; het zien van een wezen van licht; e.d. Voor ons onderwerp is het interessant dat verreweg de meeste van dergelijke bijna-dood-ervaringen zeer positief is. Een helse bijna-dood-ervaring is zeer uitzonderlijk.¹¹ Toch is het denk ik belangrijk om de nodige theologische distantie te bewaren ten aanzien van deze ervaringen.

In het onlangs herdrukte boek van de ziekenhuispredikant H. Lampe "Sterven is anders"

⁸. Illustratief is het dat Sanders spreekt over het sociale motief en andere **bijprodukten** van het evangelie, Unevangelized, 13

⁹. Hedendaags universalisme en de universaliteit van het evangelie, Soteria 3/4, 5

¹⁰. B. Wentsel, De eeuwige zaligheid en de eeuwige verdoemenis, Credo 2'89, 7-11.

¹¹. Raymond A. Moody, De tunnel en het licht, Utrecht, 1988, 35,36.

ontbreekt een onderbouwde bijbelse visie geheel.¹² Ook het boek van ds. W.C. van Dam "Doden sterven niet" is naar mijn mening minder beheerst. Direct in het begin van het boek wordt de lezer in tien bladzijden verpletterd met 50 grenservaringen ten aanzien van de dood.¹³ Al lezende kan ik mij niet aan de indruk onttrekken dat bij hem visioinaire ervaringen doorslaggevend zijn voor zijn beeldvorming.¹⁴ Verder zou een wat kritischer instelling ten opzichte van bepaalde ervaringen geen luxe zijn.¹⁵

Evenwichtiger is het boekje "Hij zag de hemel" over de visioenen van Sadhoe Soendar Singh, een christen uit India aan het begin van deze eeuw. In een uitgebreid voorwoord zegt ds. W.W. Verhoef: "We moeten niet kritiekloos achter allerlei bijzondere verschijnselen aanlopen. Ze moeten getoetst worden."¹⁶ Daarna volgt een uitvoerige bijbelse uiteenzetting met waardevolle gezichtspunten en kritische kantekeningen.

De waarde van visioinaire ervaringen is mijns inziens dat ze kunnen bijdragen om een concrete voorstelling te maken van wat in de Bijbel slechts schetsmatig naar voren komt. Tegelijk is daarmee de beperking aangegeven, omdat niet iets anders de plaats van de Bijbel kan gaan innemen. Het gaat dus bij het bepalen van onze voorstellingen over de eeuwigheid in de eerste plaats om de interpretatie van de bijbelse gegevens. Voordat wij daarop in een eigen betoog ingaan, bespreken we eerst de eschatologische voorstelling, waarin het kernwoord de alverzoening is.

Alverzoening

Vooraf op basis van wat Paulus heeft gezegd zijn er tegenwoordig velen die geloven dat de bijbelse uitdrukkingen als "verloren gaan", "eeuwige straf", "eeuwig vuur", enz., niet een definitieve eindtoestand aangeven.

In het N.T. vinden we namelijk naast deze uitdrukkingen ook nog heel andere perspectieven. Als Petrus na de genezing van de verlamde een toespraak houdt tot de mensen die samen zijn gekomen dan spreekt hij over "de tijden van het herstel van alle dingen", die zullen aanbreken als Christus op aarde wordt teruggezonden (Hand 3:20,21).

Als Paulus in Rom 9-11 worstelt met de vraag hoe het mogelijk is dat zoveel van zijn familie en oude joodse vrienden het evangelie niet hebben aangenomen, dan komt hij na een lange verhandeling tot de ontvouwing van een mysterie:

'een gedeeltelijke verharding is over Israel gekomen totdat de volheid der heidenen binnengaat en zo zal gans Israel behouden worden' (11:25,26).

Het gaat ons er hier nu niet om allerlei exegetische details op te diepen, want de hoofdlijn van Paulus betoog is duidelijk. Israël heeft het evangelie grotendeels niet aangenomen, zodat het evangelie des te meer onder de heidenen zou worden verbreid. De verwerping (11:15) is

¹². Hoezeer een geduldig luisteren naar de Schrift ontbreekt blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat naar zijn mening de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus gericht is tegen spiritisten, J.C. Hampe, *Sterven is heel anders*, Baarn, 1978/3, 134.

¹³. W.C. van Dam, *Doden sterven niet*, Kampen z.j., 10-20

¹⁴. Van Dam haalt een schrijver aan die zegt: "Het lijkt alsof er niet alleen woningen zijn in het Vaderhuis, maar ook vele daarbuiten". Hij vervolgt dat met: "Dat is ook de indruk, die wij krijgen uit het door ons in dit hoofdstuk verzamelde materiaal", Van Dam, *doden*, 20, vgl. een soortelijke opmerking op blz 71.

¹⁵. Erg onvoorzichtig gaat Van Dam om met negatieve ervaringen. Van Dam citeert mensen die op hun sterfbed zeggen: "alles is nu verloren", "Ik sta op het punt om in het duister te springen", "ik ga naar de hel, ik ben verloren", enz. Op zijn minst zou het van zorgvuldigheid getuigen om na te gaan in hoeverre deze citaten samenhangen met de theologische opvattingen van de betrokken personen. Van Dam neemt echter voetstoots aan dat het hier om reële ervaringen gaat.

Een andere zaak is het, dat zijn presentatie weinig pastoraal is, bijv:

"Voorbeeld 51. Een meisje dat nogal wild geleefd had: 'O, de duivel komt om mijn ziel de hel in te trekken. Ik ben voor altijd verloren!'"

Van Dam, *doden*, 17-20

¹⁶. *Hij zag de hemel*, Hoenderlo, 1975, 10

dus niet een schaduwkant van God, zoals dat in het calvinisme vaak is voorgesteld, maar een deel van de verkiezing! Achter de ongehoorzaamheid van Israël steekt de heilrijke bedoeling van God dat het evangelie wereldwijd zou worden verspreid.¹⁷ De ontknoping van Paulus' betoog is dat de ongehoorzaamheid van Israël tijdelijk is.

'Want God heeft allen onder de ongehoorzaamheid samengesloten, om Zich over hen allen te ontfermen' (Rom 11:32).

Dit is inderdaad een solide tekst die pleit voor de alverzoening, want het is onmogelijk "allen" hier uitsluitend te betrekken op de gelovigen.

Een ander interessant gedeelte is de beschouwing van Paulus in 1 Cor 15. Daarin geeft Paulus een vrij precies beeld van wat hij na de wederkomst verwacht:

'Maar ieder in zijn eigen afdeling:

Christus als eersteling,

vervolgens die van Christus zijn bij zijn Komst,

daarna het einde,

wanneer Hij het koningschap aan de God en Vader overgeeft,

wanneer Hij alle heerschappij, alle macht en kracht te niet gedaan zal hebben.

Want Hij moet als koning regeren,

totdat Hij al zijn vijanden onder zijn voeten heeft gelegd.

.....

Wanneer alles Hem onderworpen is, zal ook de Zoon zelf Zich aan Hem

onderwerpen, die Hem alles onderworpen heeft,

opdat God zij alles in allen' (1 Cor 15:23-28).

Hier is dus de voorstelling dat bij de wederkomst de vijanden van God zich zullen onderwerpen. Het werkwoord dat Paulus gebruikt in vers 24 voor te niet doen (**katargeoo**) heeft niet een geweldadige betekenis.¹⁸ Ook hier is het dus mogelijk om het slotakkoord, God zal zijn alles in allen, inclusief te verstaan: de voormalige vijanden hebben zich onderworpen en zich zo met God verzoend.

Naar mijn mening zijn de twee teksten bovengenoemd de kroongetuigen voor de alverzoening, omdat in beide gedeelten naar voren komt dat God de ongehoorzaamheid, de vijandschap in de toekomst zal ombuigen. Bij de andere bewijsplaatsen (Eph 1:10, Fil 2:9-11, Col 1:20) is dat niet het geval.

De alverzoeningsleer zoekt het niet alleen in eschatologische teksten, maar ook in het bredere bijbelse verband. Johannes zegt: 'Hierin is de liefde niet dat wij God liefgehad hebben, maar dat God ons heeft liefgehad en Zijn Zoon gegeven heeft als een verzoening voor onze zonden' (1 Joh 4:10).

'Hij is een verzoening voor onze zonden en niet alleen voor de onze, maar ook voor die der gehele wereld' (1 Joh 2:2).

Gods liefde is er - onafhankelijk van onze liefde.

In dezelfde geest schrijft Paulus in Romeinen 5 dat Christus voor ons gestorven toen wij nog zwak, goddelozen (:6), zondaren (8) en vijanden (10) waren. Terwijl we nog in de goot liggen is de verzoening al een feit. Deze theologische positie staat natuurlijk niet los van Paulus' levensloop. Als vijand van God werd hij ondanks alles voorwerp van Gods ontferming. Door zijn eigen ervaring met God voelt hij zich gedrongen de cirkel van Gods heil zo ruim te trekken dat geen mens er meer buiten kan vallen:

'Daarom, zoals het door één daad van overtreding voor alle mensen tot veroordeling gekomen is, zo komt het ook door één daad van gerechtigheid voor alle mensen tot rechtvaardiging ten leven.' (Rom 5:18)

¹⁷. Het is opmerkelijk dat we hiervan een letterlijke bevestiging vinden in het boek Handelingen. Het is algemeen aanvaard dat het boek Handelingen opgebouwd is volgens de drieslag Judea, Samaria en het uiterste der aarde (Hand 1:8). Opvallend is het nu dat beschreven wordt dat de eerste zendingsarbeid buiten Judea in Samaria het gevolg was van een zware vervolging tegen de gemeente van Jeruzalem (Hand 8:1)

¹⁸. Hetzelfde woord gebruikt Paulus bijv. in 1 Cor 13:11 (het afleggen van het kinderlijke), in de passieve vorm in 1 Cor 13:8 en 10 (de profetieën en de kennis, die afgedaan zullen hebben) en in 2 Cor 3:7,11,13,14 (over het verdwijnen van het Oude Verbond).

Wie denkt dat aanhangers van de leer van de alverzoening alleen onder liberale theologen zijn te vinden vergist zich. Met name in Duitsland heeft de alverzoeningsleer een lange traditie in evangelische kring, die al dateert uit de begintijd van het piëtisme.¹⁹ Apart noem ik hier het boek van Heinz Schumacher, *Das Biblische Zeugnis von der Versöhnung des Alls*, dat naar mijn mening het meest systematische boek op dit gebied is en op een mini-tieuze manier de bijbelse gegevens behandelt.²⁰ Uiteraard moeten hier ook genoemd worden de artikelen, die ds. Bonda niet lang geleden schreef in *Kerk en Theologie en Evangelisch Commentaar*.²¹ Ook hij is zeer gewetensvol in zijn omgang met de bijbelse gegevens.

overwegingen bij de alverzoening

1. Ik denk dat de alverzoeningsleer in de eerste plaats positief beoordeeld moet worden. In tegenstelling tot het calvinisme probeert men vast te houden aan de heilswil van God voor alle mensen. Volgens mij kan geen evangelisch christen hier bezwaar tegen hebben. God wil dat alle mensen behouden worden (1 Tim 2:4, 2 Petr 3:9) en het werk van Christus is volbracht voor alle mensen (Joh 3:16, Rom 5:18, 1 Tim 4:10, 1 Joh 2:2).

Het is belangrijk dit uitgangspunt vast te houden. Schumacher haalt in zijn boek een uitspraak van Paul le Seur aan: het geloof in een onbarmhartige God schept onbarmhartige harten.²² Bonda durft als gereformeerde te spreken over "de wanhoop van onze traditie", waarin God "niet wil dat alle mensen behouden worden" en "een klein deel van de mensheid heeft uitverkoren en het overige deel heeft bestemd voor eindeloos lijden".²³

Voor alles is het belangrijk om in de eschatologie vast te houden aan Gods liefde, zijn ondubbelzinnige heilsbedoelingen ten opzichte van de mensheid. De alverzoeningsleer houdt hier consequent aan vast.

2. Ook het richten van God moet verstaan worden in het licht van het heil dat God voor de mensen heeft bereid. Het gericht is niet doel in zichzelf, maar heeft tot doel mensen weer tot God terug te brengen.

Zeer lezenswaard is de uitgebreide bijbelse documentatie die Schumacher bij dit uitgangspunt geeft.²⁴ In het boek Ezechiël staat 46 keer in verband met gericht: "En gij zult weten dat Ik de Here ben". Bekend is de uitspraak van Jesaja: "Als uw gerichten op de aarde zijn leren de inwoners der wereld gerechtigheid" (Jes 26:6). Verder noem ik in het O.T: Jes 1:25-27; 12:1; 19:22; Ez 16:60-63; Hos 2 en Zef 3:8,9. Jezus zegt in het Johannesevangelie dat het hele gericht aan de Zoon is gegeven, "opdat allen de Zoon eren, gelijk zij de Vader eren" (Joh 5:22,23). Bij Paulus zijn verscheidene teksten over een gericht met een heilzame uitwerking: 1 Cor 3:15; 5:5; 11:32; 15:22-28 en 1 Tim 1:20.

We hebben hier te maken met een indrukwekkende hoeveelheid bijbelse gegevens. Toch kan ieder die een beetje in de bijbel thuis is daar iets beduidends tegenover stellen. Het N.T.

¹⁹. Ik noem J.A. Bengel en W. Petersen in de begintijd van het piëtisme, aan het eind van de vorige eeuw en in deze eeuw J.C. Blumhardt en C. Blumhardt en de methodist E.F. Ströter die zelfs de mechanische inspiratieleer verdedigde (K. Küpisch, E.F. Ströter, RGG IV, 419) en in deze eeuw de behoudende nieuwtestamenticus W. Michaelis en H. Schumacher.

Een interessant totaaloverzicht tot het begin van deze eeuw geeft E. Staehelin, *Die Wiederbringung aller Dinge*, Basel, 1960.

²⁰. Schumacher geeft in zijn boek ook nog een lijst met namen van geestverwanten, waarvan de namen mij minder bekend zijn, *Das Biblische Zeugnis von der Versöhnung des Alls*, Stuttgart, 1959, 257.

²¹. J. Bonda, *De zorg om het heil van velen - Apokatastasis?*, *Kerk en Theologie* 1985/1, 17-31 en een verzameling van artikelen in *Evangelisch Commentaar* van 27-9 1985, 11-10 1985, 25-10 1985, 8-8 1986, 12-9 1986, 26-9 1986, 21-11 1986, 22-7 1988, 12-8 1988, 16-9 1988 en 30-9 1988.

²². Schumacher, *Zeugnis*, 12.

²³. *Evangelisch Commentaar* 30-9 1988, 11,12.

²⁴. Schumacher, *Zeugnis*, 56-90

spreekt duidelijk over "eeuwige straf" (Mat 25:46), een "eeuwige pijniging" (Op 14:11), "eeuwig verderf" (2 Thes 1:9), een weg waarvan het einde het verderf is (Mt 7:13; Phil 3:19), "omkomen, verdelgen, verloren gaan" (**apollumi** in Luk 13:3,5 en 17:27,29; Rom 2:12; 1 Cor 1:18; 2 Cor 2:15; 2 Thess 2:10), "het onuitblusbaar vuur" (Mc 9:43), "een grote kloof", die niet te overschrijden is (Luc 16:26), "de tweede dood" (Op 21:8) en over "een deur die gesloten wordt" (Mat 25:10, Luc 13:25).

Al deze bijbelse gegevens worden door mensen als Michaelis en Schumacher net zo lang besproken totdat ze passen in het kader dat de alverzoeningsleer aangeeft: het gericht van God is voorlopig en louterend totdat het doel zal zijn bereikt dat elk schepsel zich met God zal hebben verzoend.²⁵ Dit alles op basis van teksten die we eigenlijk maar bij één bijbelschrijver, Paulus, aantreffen. En van die teksten zijn er naar mijn mening slechts twee echt solide (Rom 11:28-36 en 1 Cor 15:22-28). Een niet gering probleem is dat bij die ene bijbelschrijver ook heel andere geluiden te horen zijn, die moeilijk in te passen zijn. Want Paulus spreekt bijv. over verloren gaan, een eeuwig verderf en de toorn van God (Rom 2:8; 12:19; Col 3:6; 1 Thes 2:16).

Ik kan dan ook instemmen met E. Brunner als hij hierover zegt:

'Al deze, op zich zeer eenduidige uitdrukkingen worden net zo lang met exegetische chemie behandeld, totdat ze de scherpte van hun onherroepelijkheid verloren hebben.

De middelen van deze exegetische chemie kunnen echter de wetenschappelijke toets niet doorstaan. Hier wordt verdraaid in plaats van uitgelegd.'²⁶

3. Mijn tweede bezwaar tegen de alverzoeningsleer is dat zij speculatief is van karakter (dit geldt trouwens eveneens voor de traditionele separatistische zienswijze). Men heeft alle bijbelse gegevens aan een bijna wiskundige berekening onderworpen en deelt de lezer mee wat de uitkomst is. Zo wordt de vrijheid van God aangetast. Mensen gaan aan de hand van bijbelse gegevens uitmaken wat God logischerwijs zal gaan doen. Er ontbreekt te veel een voorbehoud dat we aan God moeten overlaten, wat Hem toekomt.

Er ontstaat een statisch en abstract spreken over God, waar het leven uit is. Terwijl in de profetieën van het O.T. God juist getekend wordt in Zijn wisselingen, gemoedsstemmingen, tirades, maar dan weer onverwachte uitingen van diepe genegenheid.

het bijbelse kader

Tot nog toe is ons betoog uitsluitend negatief geweest.

We gaan nu over tot een eigen uiteenzetting. Het belangrijkste daarbij is de vraag in welk kader de bijbelse gegevens staan.

Bij ieder theologisch vraagstuk gaat het erom de **grondstructuur** van de Schrift bloot te leggen en van daar uit het onderwerp te bespreken. De bijbel heeft als verzameling van boeken reliëf, een geschiedenis; men kan spreken van een kern en een omtrek.

Een belangrijke bron van conflicten tussen Jezus en de Farizeeën lag in een verschil in benadering van de Schrift. De Farizeeën zagen de wet als een optelsom van geboden. Als je je daaraan hield, zat het wel goed met je. Hun formalistische visie op de wet leidde tot een scheefgroeï in prioriteiten, wat Jezus noemt "de mug uitziften en de kameel doorzwelgen" (Mat 23:24). Dit uitte zich konkreet in geschillen over de sabbathsheiliging, de reinigingsgeboden, etc.

In de ethiek moeten we niet alleen de vraag stellen: "wat staat er geschreven?", maar ook de vraag: "hoe leest gij" (Luc 10:26). Er is dus een sleutel - in de theologie noemen we dat de hermeneutische sleutel - vanwaaruit we de Schriften moeten verstaan. Voor Jezus is dat de liefde (Luc 10:27), waaraan alles ondergeschikt is, ook de sabbath (Luc 13:10-17). Jezus verwijt de Farizeeën dat ze door hun formalisme deze hermeneutische sleutel hebben weggenomen (Luc 11:52, vgl. bijv. 7:44-47).

Eenzelfde gevaar is ook aanwezig in de dogmatiek, de geloofsvoorstellingen. Als we alle

²⁵. Het eindresultaat in de conceptie van Schumacher is desondanks onbevredigend, omdat volgens hem eeuwig opgevat moet worden als unabsehbar en unermesslich lang. Schumacher, Zeugniss, 137.

²⁶. E. Brunner, Das Ewige als Zukunft und Gegenwart, Zürich, 1953, 200 in een reactie op het boek van Michaelis, Versöhnung des Alls.

bijbelteksten over het gericht gaan indelen en uitcijferen, kunnen we net als de farizeeërs in de tijd van het N.T. het perspectief waarin alles moet worden gezien uit het oog verliezen. We zullen dus de vraag moeten stellen hoe het bijbelse spreken over gericht verband houdt met de centrale boodschap van de Bijbel: de trouw van God aan zijn volk, de verzoening door Christus, de heerschappij van God over het menselijke leven, enz. In het onderstaande trachten wij het kader aan te geven waarbinnen o.i. het bijbelse spreken over het gericht moet worden verstaan.

God is liefde

Dat de liefde het grote gebod vormt voor ons menselijke handelen is onder christenen algemeen aanvaard.

Zo moet ook het geloof dat God liefde is het basismotief zijn van al het theologische spreken over God.

Aan het liefdegebod gaat vooraf de boodschap dat God één is (Deut 6:4). Waarin is God één? In Zijn liefde!

Al het doen van God moet verstaan worden vanuit zijn liefde.

Zoals de liefde het grote gebod vormt voor de ethiek, ons handelen, zo is de liefde de ene norm voor ons denken over God (de dogmatiek).

Als God zich ontfert, doet Hij dat uit liefde.

Als God toorn, gebeurt dat uit liefde.

Als God tuchtigt, tuchtigt Hij uit liefde.

En als God dreigt, dan is dat vanuit de aandrang van de liefde.

Elie Wiesel heeft bij het aanvaarden van de Nobelprijs voor de vrede de prachtige woorden gesproken, dat het tegenovergestelde van liefde niet haat is, maar onverschilligheid en dat evenzo het tegenovergestelde van schoonheid niet lelijkheid is, maar onverschilligheid ten opzichte van schoonheid, enz.

Het is altijd nog beter dat in een huwelijk de beide partners elkaar haten, dan dat ze eenvoudig niet meer in elkaar geïnteresseerd zijn.

Zo dienen we de vele harde woorden die in het Oude en Nieuwe Testament vallen ook te verstaan. De tyrades, de grove taal van de profeten, de scheldpartijen en dreigementen, ze verwoorden het **gebroken hart van God**, zijn gekwetste liefde. Daarom is het beeld van overspel, een huwelijk dat aan scherven ligt een bij de profeten veel gebruikt beeld (Jer 2 en 3, Ez 16 en 23, Hosea 2). Dat God in de tien geboden een naijverig God wordt genoemd past ook in deze context.²⁷

Als we de Schrift uitleggen vanuit het ene zwaartepunt dat God liefde is, heeft dat ook betekenis voor onze eschatologische voorstellingen. We kunnen niet zeggen dat God ophoudt liefde te zijn na het graf, of dat Hij anders liefde is na de Dag des Oordeels. Ook dan is Hij evenzeer liefde (Psalm 136:1b e.v., Rom 8:38,39, Jac 1:27b). God is betrouwbaar. In de toekomst is Hij dezelfde (Ex 3:14). "Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en tot in eeuwigheid" (Hebr 13:8).

Men kan niet zeggen dat God **alleen voor een bepaalde tijd** over ons mensen is bewogen en het verlorene wil zoeken. Dan zou Zijn liefde voor ons nu een gedeeltelijke liefde zijn. Dan zou Zijn ontferming over ons alleen maar tijdelijk zijn. Dan zou God in de toekomst een andere zijn dan zoals Hij in Christus tot ons is gekomen. Dan is de verborgen God een andere dan de geopenbaarde God. Dan is God in Zijn openbaring niet betrouwbaar gebleken. Concreet: als iemand in dit leven God vergeving vraagt voor zijn zonden, weten wij dat God vergeeft (1 Joh 1:9). Als iemand na het sterven of na de Dag des oordeels tot berouw komt mogen we evenzeer weten dat God zo iemand aanneemt. God verandert niet in Zijn zoeken naar het verlorene en Zijn liefde kent geen termijnen.

Aan de andere kant is het ook onmogelijk om te zeggen: **de hel, daar kan God ook niets meer aan doen**. Heel duidelijk leert het N.T. ons dat alle tronen, machten en heerschappijen aan Christus onderworpen zijn (Mat 28:18, Rom 8:38,39, Eph 1:21,22, Col 1:16,17, Op 1:8). In het O.T. is Psalm 139 een opmerkelijke psalm, geschreven door een wanhopig mens, in

²⁷. G. Sauer, **qin'a**, THAT II, 648.

doodsnood. In de tweede pericoop wil hij op de vlucht voor God, als Jona gaan naar het uiterste van de zee. Hij sluit zich op en wenst de duisternis over zich heen en heeft de dwanggedachte: ik maak er een eind aan (8b). In dat verband staat er opvallend:

Steeg ik ten hemel - U bent daar;
vlijde ik mij neer in het dodenrijk - zie U.
Ps 139:8

Deze Psalm verkondigt ons dat absolute godverlatenheid niet bestaat. We kunnen niet zo diep vallen dat God zijn hand er niet meer onder kan houden om ons op te vangen. Er is geen plaats in de kosmos, waar de duivel alleen de baas is. Er is geen ziel in deze wereld, waar de duivel het alleen voor het zeggen heeft.

Samenvattend: God is de baas en heeft alleen maar het heil van de mensen voor ogen. Hij is één in zijn liefde voor de mensen.

Helaas is dit uitgangspunt niet altijd vastgehouden in de kerkgeschiedenis. De Heidelbergse Catechismus zegt in Zondag 4: "God is wel barmhartig, maar Hij is ook rechtvaardig". Zo wordt een tegenstelling aangenomen tussen Gods barmhartigheid en Zijn rechtvaardigheid;²⁸ We houden echter de eenheid van God vast als we zeggen dat Gods rechtvaardigheid een gestalte is van Zijn liefde.

In dezelfde lijn als de Catechismus schrijft R. Fernhout in Credo over een "zwarte rand rond het evangelie" en "de duistere kant" van het evangelie.²⁹

Wie zo spreekt komt uit bij **een dubbel Godsbeeld**. Zonder twijfel stoten we hier op een van de donksterste schaduwen over onze kerkgeschiedenis. De voorstelling dat God goed is, maar daarnaast ook nog iets anders. Dat God verkiest, maar ook verwerpt. Het allerbelangrijkste om vast te houden, de eenheid van God in zijn liefde, is hiermee losgelaten. Als het moeilijk is bepaalde gedeelten in de Bijbel te rijmen met Gods liefde, dan is het beter om die gedeelten onbegrepen naast zich neer te leggen, dan dat je er een systeem van maakt, waarin God een dubbelzinnige grootheid wordt.

Geen informatie, maar prediking

Wie zich in het O.T. bij het lezen van de oorlogen des Heren blind staart op al het geweld en al het bloedvergieten dat plaatsvond, kan alleen maar uitkomen bij een wrange Godsvoorstelling. Op die manier stap je er dus verkeerd in.

Het gaat in de oorlogen des Heren niet om de vraag of geweld in bepaalde situaties wel of niet gerechtvaardigd is. Dat is niet aan de orde. Waar het om gaat is de vraag: als je het benauwd hebt, kun je dan op God vertrouwen ja of nee? En: of je wel of niet God dient: maakt dat nog wat uit? (bijv. Richt 10:16). Veel problemen in de uitleg van het O.T. hangen ermee samen dat het niet meer mogelijk lijkt te zijn om de culturele afstand te overbruggen tussen een moderne geciviliseerde maatschappij en een primitieve stamcultuur, waarin de mensen het op hun heupen krijgen als de vijand voor de zoveelste keer een slachting dreigt aan te richten. Er is veel dat door de bijbelschrijvers toen onbekommerd is opgeschreven, terwijl wij er nu het hoofd over breken.

Een zelfde probleem doet zich voor ten aanzien van de eschatologische teksten. Men kan niet ontkennen dat in het N.T. de uitdrukkingen "verloren gaan", "verderven", "ombrengen" (**apollumi** in Mat 10:28, Luc 17:27; 1 Cor 1:18; 2 Thes 1:9), "eeuwige straf" (Mat 25:46), "eeuwig vuur" (Mat 18:8), "een rook van pijniging die opstijgt in alle eeuwigheden" (Op 14:11), iets definitiefs aanduiden.³⁰

²⁸. Zo ook Bonda die zegt dat in deze bewoordingen Gods barmhartigheid overschaduw wordt door Zijn gerechtigheid, die de grote massa van mensen aan eindeloze pijniging onderwerpt, Bonda, Evangelisch Commentaar 8-8 1986, 5.

²⁹. Fernhout zegt zelfs dat het evangelie zonder deze duistere kant minder blij is. R. Fernhout, Worden alle mensen behouden?, Credo 5 '86, 7,9.

³⁰. Tegen Michaelis, Versöhnung, 41 e.v. en Schumacher, Zeugnis, 133-147. Overigens biedt de verhandeling van de laatste een schrale troost als hij concludeert dat het hebreeuwse olam en het griekse aionios het beste vertaald

We verliezen echter de eigenlijke bijbelse verbanden uit het oog als wij deze gedeelten overbelasten en tot uitgangspunt maken van onze eschatologie.

Pinchas Lapide heeft eens alle vervloekingen van het O.T. op een rijtje gezet, een opsomming om van te huiveren. Aan het eind van zijn bijdrage stelt hij de vraag: wat moeten we hier nu mee? Erg mooi vind ik dat hij dan hierop de Prediker betreft die zegt dat alles zijn uur heeft: er is een tijd om af te breken en een tijd om op te bouwen, enz. (Pred 3:1 e.v.). Naar analogie hiervan zegt Lapide: er is een tijd om te vloeken en een tijd om te zegenen.³¹ Dit lijkt mij een heel terechte beoordeling.

Het N.T. is ontstaan in **een tijd van hoogspanning**. De gemeente leefde onder de druk van de vervolging. Zoals je in de jaren 40-45 alleen maar goed of fout kon zijn, zo hanteert ook het N.T. op dezelfde manier een zwart-wit schema. Het kon voorkomen dat je huisgenoten je vijanden waren (Mat 10:36). In dat verband moeten we verstaan dat op de doorluchte dag des Heren de één opgenomen en de ander achtergelaten zal worden (Mat 24:40,41). Jezus zegt: gij zult door allen gehaat worden om mijns naams wil (Mat 10:22). In zo'n situatie spant het erom om trouw te blijven aan die naam van Jezus. Als je Jezus verloochent, zal Hij ook jou verloochenen (Mat 10:32). Al die verschrikkelijke visioenen in het boek Openbaring - mensen die als druiven in een persbak worden getreden (14:19,20), vogels die de lijken pikken van de koningen en hun legers (19:17-21) - ze zijn opgeschreven voor een gemeente die door de vele martelaars op kapseizen staat en uitroept "hoe lang moeten we nog wachten op het oordeel en de wraak op het vergoten bloed?" (6:10). Apocalyptiek is dus niet in de eerste plaats bedreigend, maar juist troostvol. De boodschap dat Gods gerichten over de aarde zullen komen moet de gelovigen op de been houden, zodat ze trouw blijven. Niet angst is de drijfveer, maar hoop. Want eens zal blijken dat de volharding en het trouw blijven aan het geloof niet voor niets is geweest (14:12). Daarom is het boek Openbaring ook niet een pessimistisch boek. Het is een verzetsboek dat spreekt over een God die sterker is dan het kwaad en gelooft in de op handen zijnde overwinning. Daarom wordt de uittocht uit Egypte nog eens dunnetjes overgedaan (met name hoofdstuk 8 en 9).

Wie zich in de nieuwtestamentische gegevens verdiept ontdekt overigens hoe zeer deze teksten verankerd zijn in het O.T. De beelden van de boom die geen vrucht draagt en verbrand wordt (Mat 7:19), de wijnstok die onvruchtbaar is (Joh 15:1-8), de gieren die zich op de lijken storten (Luc 17:37), een stad die verwoest wordt (Mat 24:2), hebben sterke overeenkomsten met de dreigende beelden, die de profeten afschilderen (resp. Jer 11:16, vgl 24:1-10, Hos 9:16 / Psalm 80, Jes 5:1-7, Jer 2:21; 6:9; 12:10; Ez 15; 19:10 e.v. / Jer 7:33 / Jes 6:11-13, Jer 4:7 e.v., Micha 3:12).

Wat wij dus hier willen benadrukken is dat de bijbel ons **geen leer van het hiernamaals** biedt, niet vertelt "hoe het zit". Op zeer voor de hand liggende vragen, bijv. de vraag wat de verhouding is tussen de persoonlijke toekomstverwachting (dat als je sterft het oordeel plaats vindt, Luc 16:19-31; 2 Cor 5:10) en de wereldse toekomstverwachting (dat pas na de Wederkomst, bij het open gaan van de graven, het oordeel plaats vindt, Luc 17:22-37; 1 Thes 4:16,17), krijgen we geen antwoord.³²

Het gaat in de bijbelse eschatologie niet om de ontvouwing van wat een keer zal gebeuren, maar om **vermaning en troost**. Als Jezus het verhaal van de rijke man en de arme Lazarus vertelt dan is onze obsessie: hoe zit het met die grote kloof waar niemand overheen kan? Jezus vertelt een verhaal en wij willen een systeem. Dat krijgen we niet (Luc 16:19-31, vgl. Luc 13:23-30). Het enige dat Jezus wil is ons als rijken kortsluiten op de eeuwigheid in de hoop dat wij, achter de borrelnootjes vandaan, met een schok uit onze luie stoel opschrikken. De Bijbel biedt ons geen wereldbeschouwing, maar is als religieus boek bijzonder sober. Het is **het boek van Gods daden**, met daaraan gekoppeld een oproep tot bekering en een aansporing om stand te houden. Het bijbelse spreken over de toekomst staat altijd in dit

kunnen worden met "unermesslich" of "unabschbar lang", Zeugnis, 137.

³¹. P. Lapide, Uit de Bijbel leren leven, Baarn, 1984, 164.

³². Men zie bijv. G.C. Berkouwer, De Wederkomst van Christus I, Kampen, 1961, 35-79, H. Berkhof, Christelijk geloof, Nijkerk, 1973, 547 e.v., H. Ott, Die Antwort des Glaubens, Stuttgart, 1972, 459-465.

verband. De bijbel wil ons niet "**orinteren** over onveranderlijke feitelijkheden, die er eens zullen zijn en die we als waar moeten aannemen." Men mag de laatste dingen nooit "objectief-theoretisch" benaderen, "buiten de dynamiek van prediking en geloof om".³³ Alles is afhankelijk van de reactie van Gods volk, wat er verder gaat gebeuren (Jer 18:7-10). Ondanks alle dreigementen geldt, dat "ook nu nog" door bekering een uitweg mogelijk is (Joël 2:12). "Misschien" zal God dan nog genadig zijn ('**ulaj** in Amos 5:15, Zef 2:3); "wie weet of Hij Zich niet bekeert en berouw heeft" (Joël 2:14).

'Gods Woord is een oproep, geen leer... Zijn bedoeling is niet: "er is"... De zin die met "er is" begint is een theoretische zin, een zin dus, die mij tot toeschouwer, waarnemer van een stand van zaken maakt. Maar Gods Woord wil juist geen toeschouwers en waarnemers.'³⁴

De levende God

Theologen bestuderen de bijbel en proberen vandaar uit zich een beeld te vormen over God, de mens, de verzoening, de toekomst, enzovoorts. Uiteraard is dat een weg die gegaan moet worden. Toch is er dan het grote gevaar van verstarring, getheoretiseer en blikvernaauwing. Alle bijbelse gegevens worden gewikt en gewogen en vervolgens is er een discussie onder theologen over wie het beste bouwsel heeft afgeleverd. Het is allemaal erg massief en vaak ook speculatief. Op basis van de bijbelse gegevens maakt men een inschatting van wat de Here God te zijner tijd zal doen met het menselijk geslacht.

Een recent voorbeeld hiervan is de verschijning van het boekje "Worden alle mensen gered?" van een zekere Andreas Symank.³⁵ Deze predikant was voorheen aanhanger van de leer van de Alverzoening, maar kwam later tot het inzicht dat de Bijbel tweerlei uitgang van het menselijk geslacht leert. Je krijgt als lezer de indruk dat hij het ene gesloten systeem verruimd heeft voor het andere.

We moeten echter niet alleen vanuit de Bijbel over God denken, maar **we moeten ook vanuit God over de Bijbel denken**. Het probleem bij al die systeembouw is dat God Zelf er niet meer tussen kan komen. Hij is aan handen en voeten gebonden, want "het staat toch geschreven?"

In feite is dit het wat Jezus voor de voeten wordt gegooid bij het verhaal van de overspelige vrouw: "In de wet heeft Mozes ons bevolen zulken te stenigen. Gij dan, wat zegt Gij?" (Joh 8:5). Het ontroerende vervolg is dat Jezus anders handelt dan Mozes voorschrijft.

We hebben reeds aangehaald de uitspraak van Jezus: "wie Mij verloochenen zal voor de mensen, die zal ook Ik verloochenen voor mijn Vader". En wat gebeurt er nadat de discipelen Jezus toen het erop aankwam verlaten hebben? Geen verwijten. "Vrede zij U". "Gaat dan heen". "Wijd mijn lammeren".

God is geen boekhouder die bij het Einde der tijden de balans opmaakt en volgens de vastgestelde reglementen het oordeel administratief afhandelt. Hij is **een levende God** en ziet de mensen aan.

Wat dat betreft kan het Oude Testament ons helpen. Daar wordt God getekend in zijn ontferming en in zijn toorn, ja in zijn gemoedsstemmingen.³⁶ God die besloten heeft zijn

³³. G.C. Berkouwer, De Wederkomst van Christus II, Kampen, 1963, 205,209. Vergelijk H. Ridderbos die zegt dat Paulus' spreken over het gericht "fragmentarisch" en "inadequaat" is. Paulus biedt geen "leer, die in geregelde orde en van stuk tot stuk de onderdelen van het toekomstbeeld aanwijst", maar draagt "het karakter van flitsende, profetische waarschuwingen" om de gemeente "onder allerlei traditionele beelden en wendingen de absolute betekenis van het met of tegen Christus" te doen verstaan, H. Ridderbos, Paulus, Kampen, 1966, 619,620. Het verzet van Karl Barth tegen het etiket Alverzoening dat men op hem plakke moet ook in dit licht worden gezien, zie Berkouwer, Wederkomst II, 208 e.v. en Michaelis, Versöhnung, 7-9.

³⁴. Brunner, Das Ewige, 201.

³⁵. Andreas Symank, Worden alle mensen gered?, Den Haag, 1989.

³⁶. Zeer ver in de nadruk op deze gegevens gaat A. v.d. Beek in zijn boeiende boek "Waarom?" als hij zegt: "God die gesproken heeft door de profeten, is geen eeuwig onveranderlijk Opperwezen, maar een God met een ziel, voortdurend in beweging. God is de levende God in heel zijn geschiedenis met Israel". "God is een ruwe God,

volk te verdelgen, maar zich dan weer door Mozes laat overhalen (Num 14:11-20), die berouw heeft van eerder genomen beslissingen (Gen 6:6, 1 Sam 15:11), die - met een gebroken hart - Zich toch maar weer met zijn volk verzoent (Hos 11:8), die - met een heksenketel van stemmen in zijn binnenste (Jer 31:20)³⁷ - toch weer voor Zijn volk kiest, die terwijl Hij een begin maakt met het uitvoeren van zijn dreigementen, zich toch weer laat verbidden (Ez 11:13 e.v.).

In diezelfde lijn staat Jezus, die vuur, verderf en vernietiging predikt (Mat 7:19, Luc 10:13-15; 13:1-9; 17:20-37; 21:5 e.v.), maar daarbij ook in huilen uitbarst (Luc 19:41, vgl. Luc 23:28-31) en met ontferming is bewogen (Mc 6:34).

Omdat het O.T. meer een historisch tijdvlak bestrijkt (i.t.t. het N.T.) zijn deze wisselingen in het O.T. veel duidelijker dan in het N.T.

Vaak zien we echter dat de bijbelse gegevens worden geanalyseerd zonder dat er oog is voor het unieke historische verband, waarin ze verstaan moeten worden. In zijn theologie van het O.T. wijst Th.C. Vriezen er terecht op dat het op één hoop gooien van de bijbelse gegevens over oordeel en heil, om zo de grootste gemene deler vast te stellen, een verkeerde theologische methode is.³⁸

een veelheid van perspectieven

Er is in de evangelische wereld gelukkig geen strijd over wat de centrale boodschap van het N.T. is. Misschien laat deze zich het beste samenvatten met het woord dat Petrus sprak als verantwoording tegenover de geestelijken:

'En de behoudenis is in niemand anders, want er is ook onder de hemel geen andere naam aan de mensen gegeven, waardoor wij behouden moeten worden.' Hand 4:12
Jezus heeft zijn leven gegeven als een losprijs (Mc 10:45). Hij is de opstanding en het leven (Joh 11:25). Zijn bloed reinigt ons van zonden (1 Joh 1:7; Rom 3:25; 1 Petr 1:19). Hij heeft zich "éénmaal geofferd om veler zonden op zich te nemen" (Hebr 9:28).
Deze eenvoudige boodschap moet steeds weer verkondigd worden in de gemeente en tot hen die buiten staan.

We doen echter het Nieuwe Testament te kort als we al de bijbelse gegevens van hieruit verklaren. Zeker, we worden door het geloof behouden. Maar toch laat Paulus een waarschuwend woord horen tegenover de libertijnse Corinthiërs, die hun doop als een soort garantie voor de hemelse zaligheid opvatten (1 Cor 10:1-13, vgl. 1:10-17 en 15:29). Nog sterker vinden we deze lijn bij Jacobus, die zich verzet tegen een confessionalisme, dat onze levens onveranderd laat. Droogjes merkt hij op dat de boze geesten de belijdenis eveneens kunnen onderschrijven (Jac 2:19).

Het gaat erom dat we zonder een dogmatisch vooroordeel de Schriften bestuderen. Wie dat doet kan nog wel eens tot verrassende ontdekkingen komen.

verwaarloosde categorieën

Bijzonder wijd zijn de perspectieven die Jezus opent in het begin van de bergrede. Het zou een studie op zich zijn om na te gaan hoezeer de **zaligsprekingen** (Mat 5:1-12) verankerd zijn in het O.T. Binnen dit bestek beperken wij ons tot de hoofdzaken.

zonder de beschaving van de westeuropese burger. God is ook een huilende God, die niet de trotse zelfbeheersing van een degelijke autoriteit aan de dag legt. Hij is beroerd van ellende om Israel, dat hij koos" (A. v.d. Beek, *Waarom?*, Nijkerk, 1984, 260,276).

³⁷. Na afweging van de verschillende moeilijkheden komen wij tot de volgende vertaling:

Is Ephraïm voor Mij (niet) een lievelingskind, een troetelkind? Want zo vaak als ik (harde woorden) tegen hem spreek, moet ik voortdurend aan hem denken. **Daarom bonst het in mijn binnenste.** Ik zal Mij zeker over hem ontfermen, luidt het woord des Heren.

Hmh wordt in de NBG vertaling vertaald met ontroerd zijn. In het nederlands is in dit verband eigenlijk ook geen equivalent voor dit woord, dat letterlijk vertaald "lawaaï maken" betekent. Hmh wordt in het O.T. gebruikt voor het bruisen v.d. zee (Ps 46:4, Jes 17:12), het grommen van een beer (Jesaja 59:11), het blaffen van een hond (Ps 59:7,15) en hevige opwinding (Hoogl 5:4, Jer 4:19).

³⁸. Th.C. Vriezen, *Hoofdlijnen der theologie van het Oude Testament*, Wageningen, 1974/4, 479.

Wat opvalt is dat Jezus zijn uitspraken op geen enkele wijze inperkt of van voorwaarden voorziet. Nee, ronduit worden de armen van geest, de rouwenden, de zachtmoedigen, de hongerenden en dorstenden naar de gerechtigheid, enz., zalig gesproken. Zonder kleine lettertjes. Het woord dat in de grondtekst voor zalig wordt gebruikt, **makarios**, heeft, evenals het nederlandse woord zalig, een eschatologische betekenis (bijv Mat 11:6; 16:17; 24:46; Luc 14:14,15; Rom 4:7,8) ³⁹.

Prof. H. Ridderbos schrijft in het begin van de jaren vijftig dat het hier niet gaat om alle ellendigen en alle leed- of rouwdragenden, maar alleen hen die "in hun ellende een bepaalde geesteshouding vertonen" ⁴⁰. Ons commentaar hierop is kort: het staat er niet. Het evangelie is juist, dat onbeperkt - zonder voorwaarden vooraf - de mensen het heil wordt aangezegd. De treurende, de ellendigen (de armen van geest), de politieke gevangenen (10!), de mensen met een honger naar een andere wereld, voor hen is Gods Koninkrijk. Onbeperkt. Zonder clausules.

Zeer ruim is ook wat Jezus over de **kinderen** zegt.

Ik behoor zelf tot een kerk (de Gereformeerde Kerk), waarin het nog niet lang geleden gebruik was om kinderen "vroeg" te dopen. Dat wil zeggen binnen één week na de geboorte. Aan dit gebruik lag de gedachte ten grondslag dat, mocht deze pasgeborenen iets overkomen, dat ze dan toch behouden waren. We kunnen vaststellen dat deze voorstelling, dat ongedoopte kinderen door God misschien wel niet aangenomen zouden worden, wel erg ver af staat van Jezus eigen woorden:

'Laat de kinderen tot mij komen; verhinder ze niet, want voor zulken is het koninkrijk van God... En Hij omarmde hen, zegende hen en legde hun de handen op.'
Mc 10:14,16

Er is nog een andere lijn in het N.T. die niet past in onze gebruikelijke schema's.

Dat is als Jezus het "zalig" uitspreekt over de armen en de hongerenden en het "wee u" over de rijken en de verzadigden (Luc 6:20,21,24,25). Lucas legt in zijn evangelie een grote nadruk op het feit **dat God zal richten tussen armen en rijken**. De materiële verhoudingen van nu zullen door God omgekeerd worden. Hiervan spreekt de proloog van Lucas (1:51-53), het verhaal van de rijke dwaas (Luc 12:13-21), de maaltijd die God heeft aangericht voor de bedelaars en misvormden en blinden en lammen (Luc 14:15-24) en de bekende gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus (Luc 16:19-31).

In de laatste twee voorbeelden wordt niet gesproken over geloof of een innerlijke houding, als maatstaf voor Gods richten. Lazarus komt in Abrahams schoot vanwege zijn eerdere ellende; daklozen, steuntrekkers, invaliden en blinden worden uitgenodigd, omdat Gods feest anders van opzet is dan onze feestjes (14:13).

Bij mijn weten is in het nederlandse taalgebied Noordmans de eerste geweest, die deze perspectieven in het evangelie heeft ontdekt. In zijn karakteristieke pregnante stijl verwoordt hij dat in de meditatie Zondaar en Bedelaar (1945!) zo:

'Weert de kerk door haar methodisme niet velen van de hemelpoort?

Lazarus gelooft met zijn zweren, met zijn totale ellende. Zijn armoede en ellende brengen hem in de hemel.

De lichamelijke noden staan in de evangeliën in onmiddellijk verband met de komst van het Koninkrijk.' ⁴¹

Bij Jacobus vinden we dezelfde lijnen als die in het evangelie van Lucas. Als hij spreekt over de dag des Heren, heeft hij het niet, zoals elders in het N.T., over de gelovigen die opgenomen worden in heerlijkheid, maar over het achterstallig loon van ploeterende landar-

³⁹. Zo ook Hauck, **makarios** D, ThDNT IV, 367: het woord makarios wordt in het N.T. gebruikt "in the context of eschatological proclamation". Echter niet altijd, bijv Hand 26:2; 1 Kor 7:40.

⁴⁰. H. Ridderbos, Mattheüs I, KV, Kampen, 1952, 92, e.v.

⁴¹. O. Noordmans, Zondaar en bedelaar, VW VIII, Kampen, 1980, 20,21.

In een voortreffelijk inleidend hoofdstuk in de theologie van Noordmans ziet K. Blei overeenkomsten tussen de theologie van Noordmans en die van J. Moltmann 20 jaar later, K. Blei, Christelijke toekomstverwachting, Den Haag, 1986, 149 e.v.

beiders en de decadente levensstijl van de bezittende klasse. De Komst des Heren wordt aangekondigd als een ramp voor de rijken en vertroosting voor de armen (Jac 5:1-11). Deze gegevens bij Lucas en Jacobus moeten we niet als iets uitzonderlijks opvatten, maar eerder als iets vanzelfsprekends. De oudtestamentische profeten staan vol met dergelijke verwachtingen (bijv. Jes 1:23 e.v.; 5:8-10; 10:1-4; Jer 5:27 e.v.; Amos 2:6 e.v.; Micha 2:1-5).

Het gericht over de vromen

Het zit er dik bij ons ingegoten. Als iets christelijk is dan is het goed. Daarom: wat jammer dat er geen christelijk Amnesty International bestaat of een christelijk Green Peace!

Rond de verkiezingstijd zal er weer in heel wat gezinnen gediscussieerd zijn over de vraag of je het wel kunt maken om op een niet-confessionele partij te stemmen.

Klassiek wordt deze kwestie aangeduid met de spanning tussen **solidariteit** (je verbondenheid met andere mensen) en **antithese** (de tegenstelling tussen een christen en een niet-christen).

Ik durf te zeggen dat we hier te maken hebben met de grootste patstelling in de evangelische wereld en de orthodoxie.

Daarom zal ik hier fors inzetten: er wordt in de bijbel gesproken over een gericht over vrome mensen.

Er is heel veel te doen geweest over de marxistische godsdienstkritiek. Het is merkwaardig dat er tot nog toe betrekkelijk weinig geschreven is over de **bijbelse godsdienstkritiek**.

Het is niet overdreven om te stellen dat de bijbel vol staat met godsdienstkritiek. Het begint al met Abraham die met een zwakke moraal zijn gezinsleven bijna over de kling jaagt (Gen 12:10-20; 16). Dan volgt het volk Israël dat morrend en makkend door de woestijn trekt en Mozes soms wanhopig maakt. In het begin van Samuël wordt verteld over de ark, die door de Israëlieten als een soort amulet wordt gebruikt. Deze denkwijze van Israel en de Filistijnen wordt op een geestige manier te kijk gezet (1 Sam 4-7). We gaan hieronder apart in op het verschijnsel valse profetie in het O.T. en het conflict tussen Jezus en de Schriftgetrouwen in de evangeliën. Bij Paulus vinden we ook zeer regelmatig kritische noten. Hij staat gereserveerd tegenover de op hol geslagen gemeente van Corinthe. In een latere fase van zijn leven is hij kopschuw voor theologisch geharrewar en pleit hij voor een godsvruchtig leven. Rijkdom noemt hij een strik (1 Tim 6:9). De brief van Jacobus is helemaal huiverig voor verbalisme (1:19, e.v.; 2:14 e.v.; 3) en staat bol van godsdienstkritiek.

Zeer actueel is wat in het O.T. over de **valse profeten** wordt verteld. We kunnen hier niet uitgebreid op dit verschijnsel ingaan en moeten het laten bij een korte karakterisering.⁴² De hoofdzaak is dat de valse profeten in het O.T. een boodschap van heil en vrede brachten, terwijl de bijbelse profeten - onder de indruk van de corruptie, de sociale ongerechtigheid, de onverschilligheid, de decadentie en het geestelijke verval - geloofden dat God met zijn gerichten het volk zou treffen. We weten van Jeremia, dat hij tegenstand ondervond bij het brengen van deze boodschap (Jer 26-28). Hij werd voor een landverrader aangezien (37:14; 38:2 e.v.), liep zelfs gevaar voor zijn leven (11:18-21) en was een eenzaam mens (12:6,7; 15:17). De valse profeten wilden echter niet de ernst van de situatie, waarin het land verkeerde, onder ogen zien en verwachtten dat het wel los zou lopen (Jes 30:10; Jer 14:13-16; 23:16,17,22; Ez 13:1-16; Micha 2:6,7a). Ze verkondigen "vrede, vrede" (Jer 6:13,14; Ez 13:10), "geen zwaard en geen honger zal ons treffen" (Jer 5:12). Ze geloofden: "de Heer is in ons midden, ons kan geen kwaad overkomen" (Micha 3:11). Populair vertaald: "een vaste burcht is onze God, Hij zal voor ons zorgen".

Was dat dan niet zo?

We stuiten hier op het feit dat een bijbelse waarheid in een bepaald verband een leugen kan zijn. Men kan zich beroepen op een Schriftwoord en toch er falikant naast zitten.⁴³

⁴². Een kort overzicht van de bijbelse gegevens geeft C.J. Labuschagne, De valse profetie in Israel, Rondom het Woord 11/2, 142-152.

⁴³. "Als in Psalm 46 in een vertrouwenslied juichend wordt getuigd van Gods aanwezigheid in zijn stad en gezegd wordt, dat zij daarom niet zal wankelen, dan is dat een legitiem woord van vertrouwen op een God, die trouw blijft

Daarom kan het voorkomen dat het opportunisme en de theologische kwakzalverij van de valse profeten door de schriftprofeten wordt aangevallen. Een bouwvallige muur lap je niet op met wat pleisterwerk (Ez 13:10,11). Met stichtelijkheden kan je je eigen ongerechtigheden niet toedekken.

Het is denk ik overbodig om te zeggen dat deze materie nog steeds actueel is. Als de evangelische wereld met zijn grote nadruk op persoonlijk geloof, de collectieve zonden systematisch negeert en toedekt staat zij gevaarlijk dicht bij de valse profeten van het O.T. Nog ingrijpender komt de bijbelse godsdienstkritiek naar voren in de evangeliën. Het gaat je door merg en been om te lezen **dat het tussen Jezus en de Schriftgetrouwen misloopt**. Dat is het grootste drama van het N.T.

Men kan de Farizeeën als slechte mensen afschilderen, die welbewust Gods bedoelingen blokkeerden. Veel waarschijnlijker is het echter dat het gewone mensen waren als u en ik, die door hun strakke geloofsbeleving te weinig souplesse hadden.

Het is dus blijkbaar mogelijk dat men met een dodelijke ernst de Schriften leest en toch de verkeerde prioriteiten legt.

Het feit dat uitgerekend biblicisten het heilsplan van God niet oppakken, geeft aan dat een confessie op zich geen garanties biedt.

Het is godsdienstkritiek dat de man door rovers neergeknuppeld, uitgerekend door een Samaritaan wordt geholpen (Luc 10:25-37).

Het is godsdienstkritiek dat we op de Dag des Heren uiteindelijk op onze werken zullen worden beoordeeld (Mat 25:31-46).⁴⁴

Het is godsdienstkritiek dat Jezus de fundamentalisten van zijn tijd voorhoudt: de tollenaars en de hoeren gaan u voor in het Koninkrijk Gods (Mat 21:28-32).

De aanleiding voor deze paragraaf was dat vele christenen een spanning ervaren tussen hun in de wereld zijn (solidariteit) en het niet van de wereld zijn (antithese). Daar zullen ze wel hun reden voor hebben, maar laten we niet vergeten dat er in de evangeliën heel duidelijk gesproken wordt over **een doorbraak en omkering van de antithese**. Vele eersten zullen de laatsten zijn (Luc 13:23-30). Het oordeel begint bij het huis Gods (1 Petr 4:17, vgl Ez 9:6) en het kan zijn dat God zijn volk opnieuw "niet-mijn-volk" gaat noemen, om een ander volk als zijn volk aan te nemen (Hosea 1:9,10; Rom 9:26; 1 Petr 2:10)

De bijbelse godsdienstkritiek hoeft ons niet onze geloofszekerheid te ontnemen, maar wel onze pretenties.

Eén grondmotief

Hoe kunnen we de verscheidenheid aan perspectieven samenbrengen? Ogenscheinlijk lijkt het moeilijk er een samenhang in aan te brengen. Toch zullen we trachten in het onderstaande een gemeenschappelijke noemer vast te stellen.

In de kleine apocalyps van Jesaja wordt op de volgende manier over het gericht gesproken:

Want Hij heeft de bewoners van de hoogte,
de ontoegankelijke stad neergeworpen.

Hij vernedert haar, vernedert haar tot de grond toe,

aan zijn beloften. Maar als precies ditzelfde getuigenis in Micha 3:11 door zelfzuchtige en desnoods niets ontziende stadsbestuurders en geestelijke leiders in de mond genomen wordt als een slogan en gaat functioneren als de vrome vlag, die de lading van eigenbelang, discriminatie, onrecht en geweld moet dekken, dan wordt de waarheid van psalm 46 tot leugen, ook al worden precies dezelfde woorden gebruikt... Daarmee is niet een impliciete aanval op de leer gedaan, maar op de scheiding van leer en leven."

A.S. v.d. Woude, Ware en valse profetie, Rondom het Woord 14/1, 12.

Zie bijv. ook Jer 3:5, waarin Jeremia protesteert tegen het goedkoop aanhalen van Ps 103:9, waar staat dat God niet eeuwig zal toornen.

⁴⁴. Naar mijn mening moet men dit gedeelte niet opvatten als een beschrijving van wat eens zal gebeuren, maar als een waarschuwing aan de kerk (vgl 7:22,23). Het geloof zit hem niet in grote woorden, maar in gewone dingen die vanzelfsprekend zijn.

De vraag wie Jezus voor ogen heeft met zijn minste broeders (40) is typisch weer zo'n vraag die voortkomt uit onze systematiseringsdrift, dat we willen weten "hoe het zit". Deze vraag is niet aan de orde en is een vergelijkbaar met de vraag "wie is mijn naaste" (Luk 10:29).

doet haar tot in het stof neerstorten.
Voeten zullen haar vertreden:
de voeten van de ellendige,
de treden der geringen...
Ook in de weg van uw gerichten
hebben wij U verwacht, o Heer....
Want wanneer uw gerichten op de aarde zijn,
leren de inwoners der wereld gerechtigheid.
Jes 26:5,6,8a,9b

1. De eerste conclusie, die we uit dit tekstgedeelte kunnen trekken is **dat Gods gerichten recht maken wat hier krom is**.⁴⁵ We zien hier, evenals in Jesaja 2:11-17, dat alle menselijke hoogmoed, trots en tyrannie met de grond wordt gelijk gemaakt, nota bene door de ongeschoeide voeten der geringen. De dag des Heren is - in positieve zin - de dag van Gods nivellering; de hoge bomen worden afgehouden en dorre tronken spruiten uit (Jes 10:33-11:1; Ez 17:22-24). Bergen worden geslecht en dalen opgevuld (Jes 40:4). Deze gedachte **dat God de nederige aanziet en hoogmoedige te schande zal maken** is fundamenteel in het O.T. en vinden we in allerlei varianten in de Psalmen, Spreuken en de profeten (bijv. Jes 11:4, Zef 3:11,12).

Deze voorstelling zet zich door in het N.T. De lofzang van Maria spreekt over God, die machtigen van de troon heeft gestort en eenvoudigen verhoogd (Luc 1:52). Dat als je groot wilt worden, je de minste van allen moet worden (Mc 10:35-45). Zelfgenoegzame mensen houdt Jezus op een afstand (Luc 16:15), maar de tollenaars en zondaars zoekt hij op. "God wederstaat de hoogmoedigen, maar de nederigen geeft hij genade" (1 Petr 5:5b, Jak 4:6).

Wie zijn de **ellendigen en geringen**, voor wie Gods heil bestemd is?

In het Hebreeuws staan er de woorden **`ani en dal**, die vaak naast elkaar worden gebruikt. De armen, zegt H.J. Kraus, "dat zijn de wachtenden, die niets in zich zelf hebben en alle hoop op God hebben gesteld".⁴⁶ Dat lijkt mij een goede samenvatting. Dit omvat zowel de materiele kant van het bestaan (als aanduiding voor vreemdelingen, wezen, weduwen, hongerigen, daklozen) als de geestelijke gesteldheid daarin (bijv. Ps 34:7, Jes 66:2).⁴⁷ Betrekken wij dit op de theologisch verwaarloosde categorieën in het N.T., die wij eerder vastgesteld hebben, dan ontdekken wij een eenheid in geloofsgoed, één grondmotief. Zij die zich afhankelijk van God voelen - de armen, de bedelaars, de kinderen, de treurende, de zachtmoedigen - beërven het Koninkrijk. De rijken, de geweldenaars, de hoogmoedigen stellen zichzelf er buiten.

2. Het tweede wat opvalt in het gedeelte van Jesaja 26 is dat de bijbelschrijver zegt dat hij God ook in Zijn gerichten heeft verwacht. Hij heeft er naar uitgezien.

Wij zien het richten van God vaak nog als een schaduwkant van Hem. We zouden het liefste willen dat Hij het helemaal niet deed. Het richten in de Bijbel, rechtmaken wat nu nog krom is, is echter niet negatief, maar positief, omdat God positief is. Als Gods gerichten op aarde zijn, komt daarmee Gods gerechtigheid onder de mensen.

Als God komt om te richten, is dat heil, of om een weg te banen tot het heil. Richten is niet een schaduwkant van God, God heeft geen schaduwkanten (1 Joh 1:5, Jac 1:17).

Verwaarloosd is de voorstelling dat God in Zijn richten **de verzoening tot stand brengt**. Jesaja en Maleachi vergelijken het met het uitzuiveren van zilver door de verhitting met loog, waardoor de rechters weer worden als weleer en de priesters worden gereinigd (Jes 1:25-27, Mal 3:2,3). Dat is dus geen vernietiging, maar loutering.⁴⁸ Indrukwekkend is ook

⁴⁵. dit recht maken wat krom is heeft een **veroordelende kant**, zoals in de rechtsspraak, en **een reddende kant** ten opzichte van de arme, geringe en verdrukte, Liedke, **spt**, THAT II, 1002.

⁴⁶. H.J. Kraus, Theologie der Psalmen, BKAT XV/3, Neukirchen, 1979, 191.

⁴⁷. voor verdere tekstverwijzingen, zie R. Martin-Achard, **`nh**, THAT II, 344,345,347.

⁴⁸. Zo ook H. Wildberger, Jesaja, BKAT X/1, Neukirchen, 1972, 65.

de eschatologische verwachting van Jesaja 29:18 e.v. waarin gesproken wordt over doven die Schriftwoorden zullen horen en dwalenden van geest die inzicht zullen kennen en morrenden die lering zullen aannemen (vgl. Jesaja 32:1-4; 35:5 e.v.). Zefanja spreekt over de heidenen van de kustlanden (d.w.z. van het uiterste der aarde), die zich voor de Heer zullen neerbuigen op de dag dat alle afgoden zullen verdwijnen (2:11 vgl. 3:9 en Jes 45:23).

Zacharia profeteert de pelgrimage van de volken richting Jeruzalem (8:20 e.v.).

Veelvuldig wordt in het O.T. gesproken over **heil na gericht**. Deuterokesaja begint zijn boek met het troostwoord dat de lijdensstijd voorbij is en dat Jeruzalem voor zijn ongerechtigheid dubbel heeft geboet (40:1,2). Daarom zal Jeruzalem worden herbouwd en zullen de puinhopen weer worden opgericht (44:26). Jeremia spreekt over een nieuw verbond dat God zal sluiten, nl. dat God Zijn wet in het hart van zijn volk schrijft en dat Hij hun ongerechtigheid vergeeft en hun zonden niet meer gedenkt (31:31-34). Ook de andere profeten hebben visioenen dat God een keer zal brengen in het lot van Zijn volk (Ez 36 e.v., Amos 9:11 e.v., Hosea 1-3, enz.).

Deze heilsprofetieën worden uitgesproken vanuit het besef, dat God "niet altoos twist en voor eeuwig toornig is" (Jes 57:15, = Ps 103:9, Kl 3:31-33). Zijn toorn duurt een ogenblik (soms van 70 jaar, Jer 25:11), maar zijn goedertierenheid is eeuwig (Jes 54:8).

de eenvoud van het geloof

Het is een lang verhaal geworden, met veel overwegingen.

Het was in het bovenstaande niet de bedoeling om na alles op een rijtje gezet te hebben ongeveer aan te geven hoe God zal oordelen over ons mensen. Dan zouden wij Zijn vrijheid aantasten.

Veel meer ging het ons erom om het geheel aan bijbelse gegevens tot zijn recht te laten komen en uit te leggen.

De zwakte van veel theologische bijdragen over dit onderwerp is dat het verhaal uiteindelijk vrij ingewikkeld wordt. Je moet half theoloog zijn om te weten hoe God zal oordelen.

Wij zouden het omgekeerde willen benadrukken. Het antwoord op de vraag "wat zal God doen met al die mensen?", is eenvoudig: dat kunnen we aan Hem toevertrouwen.

Vaak wordt de vraag gesteld: wat gebeurt er met de heidenen die het evangelie nooit gehoord hebben? Wat betekent het om te staan *in het Licht van de eeuwigheid*?

Het is opmerkelijk dat Paulus een eenvoudig antwoord geeft op onze vragen: de mensen zullen geoordeeld worden "volgens mijn evangelie, door Jezus Christus" (Rom 2:16). Ze zullen geoordeeld worden volgens de blijde boodschap van vergeving van zonden, door een persoon: Jezus Christus. Hier moeten we het mee doen en hier hebben wij genoeg aan.

Teo v.d. Weele heeft over het vraagstuk dat we hier besproken hebben wel eens gezegd: evangelischen denken hierover dogmatisch conservatief en emotioneel progressief.

Ik heb in het bovenstaande geprobeerd deze twee wat dichter bij elkaar te brengen.

Jezus is rechter.

En Hij is tegelijk onze advocaat.

drs. J.J.A.M. Voortman